

שביתה ממלאכה ונשמה יתרה

בין מנוחה לנפישה

בפרשתנו אנו נפגשים במצוות השבת, כפי שניתנה לנו בדיבר הרביעי במעמד הר סיני:

זכור את יום השבת לקדשו. ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלקיך, לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך. כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו.

אלא שלא הייתה זו הפעם הראשונה שבה נצטוונו על השבת. קדם לה הציווי במרה, שעליו אומר משה רבנו: "הוא אשר דבר ה' – שבתון שבת קודש לה' מחר"^א, שמשמעותו המעשית הייתה איסור על יציאה חוץ למחנה לשם לקיטת מן ביום השבת. למעשה, עוד בהיותם משועבדים תחת יד מצרים ידעו ישראל את עניינה של השבת ואף קיימוה הלכה למעשה.

כך מסופר במדרש:

"ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלתם"^ב – ראה שאין להם מנוחה, הלך ואמר לפרעה: מי שיש לו עבד, אם אינו נח יום אחד בשבוע הוא מת; ואלו עבדיך, אם אין אתה מניח להם יום אחד בשבוע הם מתים! אמר לו: לך ועשה להן כמו שתאמר. הלך משה ותיקן להם את יום השבת לנוח.^ג

אם נלך על־פי הופעה ראשונית זו של מושג השבת, הרי שעיקר טעמה הוא הצורך האנושי המובן במנוחה מעמל ששת ימי המעשה. אין אדם מסוגל להתייגע במלאכתו ללא גבול, ואדון נבון ידע לתת לעבדו את האפשרות לשבות ממלאכתו כדי לנוח ובד בבד לאגור כוחות לקראת המשכה. כך יוכל העבד להתמיד במלאכתו לאורך ימים ושנים, ותפוקתו תהיה רבה ואיכותית יותר – לשביעות רצונו של האדון.

אמנם מדברים שנאמרו שישים שנה לאחר מכן, כששב משה למצרים לאחר שהות ממושכת שנכפתה עליו במדין, עולה פן נוסף בשביתת השבת. כידוע, דבריו הראשונים של משה אל פרעה לא הקלו את עול הגלות אלא אדרבה – הכבידו את משקלו. פרעה סבר שיש

א. שמות טז כג.

ב. שם ב יא.

ג. שמות רבה א: כח.

לדכא ביד קשה את הרהורי החירות שפשטו בקרב עבדיו הישראלים, ואף טען כנגדם: "נרפים הם, על כן הם צעקים לאמר נלכה נזבחה לאלקיננו. תכבד העבדה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר"^ד.

לכאורה, טענתו תמוהה. בניישראל עבדו בפרך כל אותן שנים, וכיצד ניתן לחשוב שעודף זמן פנוי הביא להתעוררות תקוות הגאולה בקרבם?

מבאר המדרש:

"תכבד העבודה על האנשים" – מלמד שהיו בידם מגילות שהיו משתעשעין בהם משבת לשבת לומר שהקב"ה גואלן, לפי שהיו נוחין בשבת, אמר להן פרעה: "תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו וגו'", אל יהו משתעשעין ואל יהו נפישין ביום השבת.^ה

אם כן, מנקודת מבטו של פרעה באה הכבדת העבודה כצעד מתקן ושללה את הטבת יום השבת, שניתנה לעם העבדים ביוזמתו של משה. מסתבר שבניישראל ניצלו את השבת ליותר מאשר "מנוחת העובד", וראו בה הזדמנות לחיבור בינם ובין אמונתם, מורשתם ותקוות גאולתם. לא רק מנוחת הגוף הייתה להם ביום השבת, אלא בעיקר מנוחת הנפש ושאיבת כוחות רוחניים מאותן מגילות שהיו בידם.

שני פנים אלה בשביתת השבת רמוזים בפסוקי מצוותה, שהובאו לעיל, כפי שמדייק האלשיך הקדוש בפירושו:

"זכור את יום השבת" – לא בלבד לשבות ממלאכה, כי אם "לקדשו": להוסיף בו קדושה על-ידי פרוש עצמך מעסקי העולם, להתבודד בו בקדושת התורה וסודה... ולא יעלה על דעתך כי השביתה ממלאכה תספיק, כי הנה במה שלא תעשה כל מלאכה בלבד, הרי בבחינה זו גם עבדך ואמתך ובהמתך שווים עמך... וזהו שלא נאמר ועבדך בוי"ו, למה שהיא חלוקה אחרת שהיא סוג שני, שמתחיל מ"עבדך" והלאה, לומר כי אם אינו רק לשבות ממלאכה הלא בזה השני הסוגים שווים, "אתה ובנך ובתך" עם סוג "עבדך ואמתך" כו'. ובזה תדמה לקונך, כי לא הייתה שביתתו בשבת בראשית בחינת העדר מלאכה, כי אם "וינח" – שהשפיע בו שפע ניחא וקדושה לעולם.

ד. שמות ה-ח-ט.
ה. שמות רבה ה: יח.

ובמקום אחר מדייק שזהו ההבדל בין לשון מנוחה ללשון נפישה, שכך כתבה התורה בפרשת משפטים: "ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת למען ינוח שורך וחמריך וינפש בן אמתך והגר"¹. וכתב האלשיך הקדוש שם:

כי הנה מה שהוא "למען ינוח" הוא "שורך וחמורך", אך ב"בן אמתך" שחייב במצוות "והגר" אינו למען ינוח רק כדי ש"ינפש", כי גם אליו יגיע נפש יתרה בצד מה. וכל שכן אתה, בן הישראלי, שתקנה נפש יתרה וקדושה רבה, ומנוחת הגוף הוא דבר נמשך מאליו וטפל אל הדבר הזה.

מדבריו למדנו שאם הטעם החיצוני, הגלוי והמפורש, למצוות השבת הוא מוסרי-חברתי, להגנת העבדים והפועלים היגיעים במלאכתם מניצול מחפיר בידי אדוניהם, הרי עיקר הטעם הפנימי נוגע לא למנוחת הגוף כי אם למנוחת הנפש ולהארת הנפש היתרה הנובעת מתוך קדושת השבת. זו משמעות הציווי "וינפש בן אמתך והגר", לשון שנאמרה גם כלפי מעלה בשבת בראשית – "וביום השביעי שבת וינפש"², וכדברי הגמרא:

דאמר ר' שמעון בן לקיש: נשמה יתרה נותן הקב"ה באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו, שנאמר: "שבת וינפש" – כיוון ששבת, ווי אבדה נפש.³

בדרך זו מבאר ספר החינוך את שורשי מצוות השבת:

משורשי מצווה זו, שנהיה פנוים מעסקינו לכבוד היום לקבוע בנפשותינו אמונת חידוש העולם... כי כשישבתו כל בני אדם כולם ביום אחד בשבוע, וישאל כל שואל: מה עילת זאת המנוחה? ויהיה המענה: "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ" – כל אחד יתחזק מתוך כך באמונה האמיתית. ומלבד זכירת חידוש עולם יש בו זכירת נס מצרים, שהיינו עבדים שם ולא היינו יכולים לנוח בעת חפצנו במנוחה, והא-ל הצילנו מידם וציוונו לנוח בשביעי, ועל כן זכר במשנה-תורה זה השורש השני שיש לנו במנוחה, ואמר שם במצוות שבת "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים... על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת"⁴.

1. המתפרשת בניגוד גמור למה שהעולם נוהגים כיום לקרוא "נופש".

2. שמות כג יב.

3. שם לא יז.

4. ביצה טז, א. וראה בשיטה-מקובצת (שם, ד"ה כל מזונותיו): "ועל זה חל עליו שפע אלוקי ושכל יותר לעסוק בתורה ולעיין במעשה ה'"; ובמאירי (שם): "שחלק הנפש העליון העוסק בדברים של מעלה אינו פנוי ואינו מתגלה כל השבוע, אבל בשבת יש מקום לצד זה בנפש להתגלות, והיא הנשמה היתרה שיש בו באדם יתר על שאר הברואים".

5. דברים ה יד.

6. ספר החינוך, מצווה לב.

שני יסודות אמונה עיקריים נתנה התורה במצוות השבת:

א. אמונה בה' בורא העולם והמשגיח על נבראיו.

ב. יציאתנו ממצרים מבית עבדים.

כאשר ננצל את ימי השבת הפנויים ממלאכה להתבוננות בעניינים אלה, תעמיק הכרתנו בהם ותופנם בנפשותינו. כציבור, נהרהר בסיבה לשמה הוציאנו הקב"ה ממצרים ועשאנו לאומה; וכנפשות פרטיות, כל אחד לעצמו, נהרהר בתכלית בריאתנו וביחסי העיקר והטפל בחיינו. לשם מה אנו עמלים כל ימי השבוע, האם עבודתנו משרתת את חיינו ומאפשרת את הופעת הקודש בתוכנו או שמא אנו משועבדים לה כעבדים.

כעין דברי האלשיך כתב מרן הרב זצ"ל בעניין תכלית השבת, וזה לשונו²:

לפי המבט הראשון ניכרת השלמות רק מן העבודה והמעשה, אבל המנוחה הרי היא בטלה ושוממות ואין בה מעלה. אמנם לפי ההשקפה האמיתית עיקר הדבר שמכשיר את השלמות של כל המעשים הוא רק המנוחה, שהמנוחה השכלית מכשרת את כל הפעולות לתעודתן... להורות שצריך להשתמש במנוחת השבת לתכליתו, ולא רק בבטלה והעדר מלאכה כי אם להפיק שלמות השכלית והמידותית בקרבת אלקים ודרכיו הטובים.

הגוף והנפש בקדושת השבת

שני צדדי השבת קשורים זה בזה, במתכונת יחסים של עיקר וטפל. מנוחת הגוף והשביתה ממלאכה נועדו לאפשר את קיומה של הנפישה, שהיא הקומה העליונה והעיקרית במצוות השבת: מפגש פנימי בין יהודי ובין אלקיו המתאפשר מתוך מה שאינו כפוי לעסוק בענייני הגוף והחומר, ועתותיו בידו להשתעשע בדברי תורה מתוך מנוחת הנפש ויישוב הדעת³.

כך מלמדת הגמרא:

לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לאכילה ולשתייה... רבי ברכיה בשם רבי חייא בר בא: לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בהן בדברי תורה... כתוב אחד אומר "שבת לה"⁴ וכתוב אחר אומר "עצרת לה" אלקיך⁵ – הא כיצד? תן חלק לתלמוד תורה וחלק לאכול ולשתות.⁶

יב. עין־אי"ה ברכות ד: מג.

יג. וכעין דברי הרמב"ן (שמות כ ז ד"ה זכור): "והטעם שתהא השביתה בעינינו בעבור שהוא יום קדוש להיפנות בו מעיסוקי המחשבות והבלי הזמנים, ולתת בו עונג לנפשנו בדרכי ה' וללכת אל החכמים ואל הנביאים לשמוע דבר ה'".

יד. ויקרא כג ג.

ופסק הרמב"ם:

אכילת בשר ושתיית יין בשבת עונג הוא לה'... כך היה מנהג הצדיקים הראשונים: מתפלל אדם בשבת שחרית ומוסף בבית הכנסת, ויבוא לביתו ויסעוד סעודה שנייה, וילך לבית המדרש. יקרא וישמע עד המנחה, ויתפלל מנחה, ואחר־כך יקבע סעודה שלישית על היין ויאכל וישתה עד מוצאי־שבת.^ז

ועוד הקפידו חז"ל הקפדה גדולה על הידור בכבוד השבת ועינוגה בדרכים רבות:

"וכבדתו" – שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול. "מעשות דרכיך" – שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול. "ודבר דברי" – שלא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול.^ח

מידתו של שמאי ומידתו של הלל

מתוך המבואר עד כאן אנו למדים שיום השבת אינו משרת את ששת ימי החול, כפי שניתן היה לחשוב מלכתחילה, אלא להפך – כל מלאכת החול מובילה אל יום השבת ומכינה את הנסיבות המתאימות לגילוי קדושתו. "מי שטרח בערב שבת, יאכל בשבת".

אלא שאם נתבונן בדברי חכמים, שנדרשו לבירור זיקתם של ימי החול לקדושת השבת, נמצא שלא כל הדעות שוות בדבר:

תניא: אמרו עליו על שמאי הזקן, כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת. מצא בהמה נאה, אומר: זו לשבת. מצא אחרת נאה הימנה, מניח את השנייה ואוכל את הראשונה. אבל הלל הזקן מיידה אחרת הייתה לו, שכל מעשיו לשם שמים, שנאמר: "ברוך ה' יום יום"^ט. תניא נמי הכי: בית שמאי אומרים: מחד בשביך לשבתיך [רש"י: מאחד בשבת שלך תן לך לשבת הבאה], ובית הלל אומרים: "ברוך ה' יום יום" [רש"י: יעמד לנו את צרכינו ועזרתנו].^י

במבט ראשון נראה שמידתו של שמאי מתאימה לדברינו, שכן הוא מקפיד ביותר על כבוד השבת ומהרהר בקדושתה כל ימות השבוע, ונמצאו כל חיינו מוארים באור התכלית העיקרית ומוצללים מן ההשתקעות בממד החומרי והטפל.

טו. דברים טז ח.

טז. ירושלמי שבת טו: ג.

יז. רמב"ם, הלכות שבת ל: י.

יח. שבת קיג, ב.

יט. תהלים סח כ.

אולם מה טעמו של הלל במידתו? לדברי רש"י, משמעות האמירה "ברוך ה' יום יום" היא שלא היה הלל נותן דעתו לייחד בהמה לשבת מבעוד מועד, משום ש"בוטח שתזדמן לו נאה לשבת".^כ אך האם אין בכך משום זלזול מסוים בחשיבות השבת?

עומק כוונתן של שתי השיטות מתבאר יפה בדברי מרן הרב זצ"ל, המבאר את אגדת רבי שמעון בר' יוחאי ורבי אלעזר בנו, שנחבאו במערתם מפני רדיפות הרומאים ויצאו ממנה לאחר שתיים-עשרה שנים^{כא}. מתוככי מערה שבא עסקו ברזי התורה זמן ממושך, כשהם ניזונים בדרך נס מחרוב ומעיין ואינם משועבדים לצורכי העולם-הזה כלל, יצאו שני הצדיקים העליונים הללו אל אוויר העולם וחוו ניגוד חריף – עולם כמנהגו נוהג, ימי החול מתנהלים כסדרם, אנשים חורשים וזורעים כשהם "מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה!"

אש הקודש שבערה בהם לא שקטה עד שכל מקום שנתנו בו את עיניהם נשרף. רק כעבור שנה נוספת, כאשר שבו ויצאו בפעם השנייה מן המערה בשעת "פניא דמעלי שבתא" – סמוך לכניסת השבת – וראו כיצד יהודי זקן מהדר לכבד את השבת באגודות הדסים, נחה דעתם.

מבאר זאת מרן הרב זצ"ל:

קדושת השבת יש שניים בכוחה: האחד, מה שהיא מקדשת ומעלה את ישראל בקדושתה העליונה ומרוממת אותם בעצם קדושת היום למעלה מכל ענייני חול ומדבקותם בכבוד עליון וקדושה עליונה.

חוץ מזה, היא ממשכת גם כן את כוח כל ימי המעשה, עם כל חילונותם ושפלותם, שעל-ידי שהם נזכרים בקדושת השבת הנם מתרוממים. ובאין הכרה מוחשית הנפש הישראלית מרוממת עצמה אפילו בימי החול מפני זכר של יום השבת, ובזה אין דברי החול שפלים כליכך כמו שהם נראים בחיצוניות שלהם, כי אם הם הולכים ומתעלים בקדושת השבת. ואף-על-פי שרוב הזמן הם עסוקים בעבודת החול, מכל מקום כליכך הקדושה קרובה היא אל לבם עד שהתכלית העליונה שבחיים מונחת עמוק בתוך הלב שהיא נעוצה דווקא בהקדושה.

וכפי הרוממות של גילוי קרבת אלקים ב"ה בנפש, שהיא כמידת הטוב והצדק ויתר דרכי השם יתברך שנדבקים בה, על-פי המבט הזה יש להשקיף על חיי שעה ועל העוסקים בהם בעין של קורת רוח.^{כב}

כ. רש"י שם, ד"ה לשם שמים.

כא. ראה שבת לג, ב.

כב. עין-אי"ה שבת ב: רעה.

כוחה הראשון של השבת מתאים למידתו של שמאי. השבת, לשיטתו, היא עיקר השבוע. כך מביא הרמב"ן^{כב} מן המכילתא דרשב"י בשמו:

שמאי הזקן אומר: זכרה עד שלא תבוא ושמרה משתבוא. אמרו עליו על שמאי הזקן שלא היה זיכרון שבת זו מתוך פיו. לקח חפץ טוב, אמר: זה לשבת. כלי חדש, אומר: זה לשבת.^{כד}

ומוסיף הרמב"ן שגם דברי רבי יצחק, המובאים במכילתא דר"י, יצאו מבית מדרשו של שמאי: "רבי יצחק אומר: לא תהא מונה כדרך שאחרים מונין, אלא תהא מונה לשם שבת"^{כה}. וביארם: הגויים נותנים לימות השבוע שמות מיוחדים, לכל יום בפני עצמו, אולם ישראל מכנים אותם על שם השבת – אחד בשבת, בשני בשבת – ובכך מקיימים את מצוות זכירת שבת כדעתו של שמאי הזקן ומבטאים את מקומה העיקרי של השבת ואת התפיסה שאין בימי החול חשיבות מצד עצמם, וכל ערכם הוא רק במה שהם מכינים לקראת השבת ונושאים את זכרה.

מתוך כך, מצטיירת דמותה של השבת ברוח דברי הרב זצ"ל כיום המרומם את ישראל מענייני חול, יום שתפילותיו המיוחדות, סעודותיו והלכותיו מכוונות כולן ומדבקתם בכבוד עליון וקדושה עליונה להכניס בו "ברכות קודש של הרגשות נעלות"^{כו} – מטען שעמו יבוא אל ימי החול ויאיר גם אותם כמידת האפשר.

ומכאן נבוא אל מידתו של הלל הזקן, "ברוך ה' יום יום", ולאור דברי הרב זצ"ל נמצא שגם טעמו מבוואר יפה:

אין מחלוקת בין הלל לשמאי בדבר מקומה המרכזי והעיקרי של השבת ביחס לשאר ימי השבוע, אלא במסקנה הנובעת מתוך הכרה זו. אצל שמאי הורגשה בעיקר ריקנותם של ימי החול, ומתוך כך הודגש הצורך למלאם בזכירת השבת ובהשתדלות לעסוק בהכנות לקראתה. מתוך כך, ידבק גם בהם מקצת מאורה הגדול. אצל הלל, לעומת זאת, הייתה הסברה הפוכה: אדרבה, קדושת השבת גדולה עד כדי כך שהיא מאפשרת לנו להתבונן גם על ימי המעשה "בעין של קורת רוח". ודאי, סוף סוף מדובר באמצעי בלבד וימים אלו הם באמת חוליים ושפלים ביחס ליום השבת, אך מתוך מתן המעמד המתאים לקדושת השבת מתערב כוח אידיאלי עליון גם במציאות החיצונית הזו ושוב אין הם נדמים לנו כריקניים מכל תוכן.

כג. רמב"ן לשמות כ ח ד"ה זכור את יום השבת.

כד. מכילתא דרשב"י כ: ח.

כה. מכילתא דר"י, מסכתא דבחדש, פרשה ז.

כו. אורות הראי"ה, עמ' נה.

נראה ששתי השקפות אלו רמוזות במחלוקת המובאת בגמרא:

אמר רב הונא: היה מהלך במדבר ואינו יודע אימתי שבת, מונה שישה ימים ומשמר יום אחד. חייא בר רב אומר: משמר יום אחד ומונה שישה. במאי קמיפלגי? מר סבר כבריייתו של עולם, ומר סבר כאדם הראשון.¹²

"כבריייתו של עולם" הוא הסדר המתאים למידתו של שמאי, כשמעשה הבריאה מתחיל מיום ראשון ומתקדם עד יום השבת, וכל הימים נתפסים כאמצעים המכינים לקראת גולת הכותרת – יום השבת. "כאדם הראשון" הוא הסדר המתאים למידתו של הלל, השבת באה תחילה ומתוכה ניתן טעם של קורת רוח בכל ימי המעשה, שתכונתם אף היא נמשכת מתוך קדושתה.

מעין עולם הבא: שלמות הגוף והנפש

האם דבריהם של שמאי והלל מנוגדים זה לזה, עד שאנו זקוקים לברר כמי נפסקה הלכה? מעיון בדברי הרמב"ן¹³ נראה שמתחילה נטה לומר שמדובר במחלוקת, ואם כן הלכה כהלל, אך בסוף דבריו כתב שגם הלל מודה למדרשו של שמאי ("זכרה עד שלא תבוא", כדלעיל) אלא שנחלקו הנהגותיהם המעשיות זו מזו בבחינת מידת חסידות שהייתה מיוחדת לכל אחד מהם על-פי צביון השקפתו. מדבריו שם:

ובמכילתא: רבי יצחק אומר לא תהא מונה כדרך שהאחרים מונים, אלא תהא מונה לשם שבת... ואומר אני שזהו מדרשו של שמאי הזקן (במכילתא דרשב"י), שפירש מצוות זכור עד שלא תבוא, כלומר שלא נשכחה בשום פנים, אבל הזכירו כבריייתא עוד מידת חסידותו שהיה הוא מזכירו גם במאכליו ואוכל לכבוד שבת כל ימי חייו. והלל עצמו מודה במדרש של שמאי, אבל הייתה בו מידה אחרת במאכלים מפני שכל מעשיו היו לשם שמים, והיה בוטח בה' שיזמין לו לשבת מנה יפה מכל הימים.

מדברי הרמב"ן למדנו שגם במחלוקת קוטבית ניתן לגלות, לאחר התבוננות ועיון, כיצד יש מקום לשתי הדעות¹⁴. הרמב"ם והשו"ע לא הביאו מחלוקת זו להלכה כלל, ומתוך כך נראה שאף הם סברו שיש מקום לשתי הדעות, וכמו שכתב החי"אדם:

וציוותה התורה לזכור בכל יום ויום את השבת, כמו שכתוב: "זכור את יום השבת", ורוצה לומר להיות זוכר תמיד השבת כדי לקדשו ולענגו. ולכן היה שמאי הזקן

כז. שבת סט, ב.

כח. לעיל הארכנו לבאר את דברי מרן הרב זצ"ל אודות הדעות המחולקות, ראה עמ' 347 ואילך. ועוד כתב בעניין זה כי "על-ידי שתי ההשפעות יחד יצאו הדברים הטובים שצריכים להיוולד משתי הנטיות, ו'אלו ואלו דברי אלוקים חיים'" (עין-אי"ה שבת ד: ט).

אומר על כל דבר נאה שקנה – "זו לשבת", ואם מצא נאה הימנה אכל הראשונה והניח השנייה, וכן בכל יום. אך הלל הזקן שהיה מידתו במידת הביטחון, וכדי לחזק ביטחונו לא היה נוהג כן, אלא שהיה בוטח שיזדמן לו נאה לכבוד שבת, ועל כל פנים מודה בשאר כל אדם^{כט}.

הצד השווה שבשתי המידות הוא שקדושת השבת איננה מסתכמת רק בשלילת המלאכה אלא יש בה תוכן חיובי של הוספת קדושה ונפש יתרה, ושתוכן זה הוא המאיר בימי המעשה – אם מתוך הפניית כל מעשיהם לטובת השבת, ואם מתוך ההבנה שקדושת השבת חופפת על מעשיהם ומעמידה אותם במדרגה מרוממת יותר. מתוך נקודת מבט זו מתבארים כל איסורי השבת כאמצעים שנועדו להחדיר בנו את יסוד האמונה בבורא שברא הכול, "ואנו עבדיו ומחויבים לעשות רצונו ולעובדו בכל גופנו ונשמתנו וממוננו, כי הכול שלו"^ל.

כך מובן גם מדוע השבת שייכת לעם ישראל דווקא, וכמטבע לשון חכמים בתפילת שחרית של-שבת: "ולא נתתו ה' אלקינו לגויי הארצות ולא הנחלתו מלכנו לעובדי פסילים... כי לישראל עמך נתתו באהבה, לזרע יעקב אשר בם בחרת".

הצורך ביום מנוחה, שבתון ופסק זמן מעמל העבודה המתמיד, הוא צורך אוניברסלי שגם אומות העולם מודעות לו ומאמצות אותו; אך חיבור מנוחת הגוף ותענוגו להארת הנפש היתרה ותענוגה מיוחד לצביונם של ישראל.

החיבור הזה הוא סוד הנשמה היתרה שניתנת בנו ביום השבת מתוך חיבור המנוחה אל הקדושה – "מעין עולם הבא, יום שבת מנוחה"^{לא}. לא לחינם התאנה פרעה למנוחת השבת של אבותינו במצרים, אלא מתוך שידע לזהות את תרומתו הגדולה למצבם הרוחני והנפשי.

ביום השבת באה לידי ביטוי שלמותו של היהודי. הוא יסוד האמונה, השקול כנגד כל התורה כולה, וברית כרותה עליו בינינו ובין הקב"ה – "לעשות את השבת לדרתם ברית עולם"^{לב}.

כט. חיי-אדם, הלכות שבת א: א. ועל-פי דברי הרב זצ"ל נראה לבאר שמידת הביטחון של הלל ינקה מתוקף קדושת השבת שהאירה בנפשו, שמתוכה היה מסוגל לרומם גם את ימי החול משפלותם ולהמשיך אליהם את ברכתם תוך שהוא בוטח בה' שממאכל יום השבת לא ייגרע דבר.

ל. חיי-אדם שם.

לא. פיוט "מה ידידות מנוחתך", מתוך זמירות השבת.

לב. שמות לא טז.